

Біологічні дослідження. – 2013: матеріали IV наук.-практич. всеукр. конф., 16-18 квітня 2013 р. – Житомир, 2013.

УДК 582. 929.4:581.5 (477.42)

*А.С. Пухальська*<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Житомирський національний агроекологічний університет, бульвар Старий 7, м.Житомир, 10008, Україна

## **БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ *SALVIA OFFICINALIS* L.**

Шавлія лікарська (*Salvia officinalis* L.) – багаторічний напівкущ, належить до родини Губоцвіті (*Lamiaceae*). Батьківщина рослини – Італія та Південно-східна Європа (Греція, Албанія). Культивують в Греції, Італії, Франції, Чехії, Словенії, Молдовії, Росії, в Україні. На території України, переважно на півдні, її культивують як ефіроолійну лікарську і декоративну рослину [1].

Рослинна сировина шавлії має протизапальну і антибактеріальну дію – насамперед щодо грампозитивних мікроорганізмів. Застосовується вона при гострих і хронічних захворюваннях травної системи (коліт, гастрит, виразка, метеоризм, діарея), при захворюваннях жовчних шляхів і печінки, у разі утворення каменів і піску в жовчному та сечовому міхурі [2].

Шавлія лікарська має естрогенну та гіпоглікемічну дію. Настої шавлії вживають для полоскань при ангіні і запальних процесах порожнини рота, при бронхіті – у формі інгаляції з олії шавлії лікарської, при кровохарканні у туберкульозних хворих, у вигляді компресу при важкозагоюваних ранах і екземі. Шавлію лікарську використовують як болезаспокійливий, дезинфікуючий, в'яжучий, протизапальний, відхаркувальний, «вітрогінний», сечогінний, протигнильний засіб; вона регулює діяльність травного каналу, поліпшує виділення шлункового соку, знижує секрецію потових і молочних залоз [3].

У зв'язку з тим, що шавлія лікарська має досить широкий спектр використання у фітомедицині, метою наших досліджень було вивчення її біологічних особливостей в умовах Ботанічного саду ЖНАЕУ. В дослідженнях використовували насінневий матеріал, отриманий з колекції пряно-ароматичних рослин відділу нових культур Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка НАН України. Спостереження за особливостями росту і розвитку шавлії лікарської здійснювали протягом 2010–2012 років.

*S. officinalis* – багаторічний напівчагарник, стебла при основі здерев'янілі, у верхній частині – трав'янисті, чотиригранні, 20—70 см заввишки, майже круглясті, білувато-шерстисті від довгих волосків. Стеблові листки супротивні, черешкові, шкірясті, яйцевидно-довгасті або видовжено-еліптичні, при основі округлі або неглибокосерцеподібні, на верхівці тупі або загострені, по краю дрібнозубчасті, на поверхні

Біологічні дослідження. – 2013: матеріали IV наук.-практич. всеукр. конф., 16-18 квітня 2013 р. – Житомир, 2013.

тонкозморшкуваті, з обох боків сіруватощерстисті, усіяні рясними крапчастими залозками; нижні листки нерідко при основі з однією-двома невеличкими лопатями; приквіткові листки яйцевидно-ланцетні, сидячі, лілувато-забарвлені, при основі перетинчасті. Квітки двостатеві, синьо-фіолетові, з довгим віночком до 3 см завдовжки, неправильні, утворюють несправжні 4–8-квіткові, розсунуті кільця; чашечка дзвоникоподібна, по жилках (їх 15) волосиста, з трикутними, гострокінцевими, вийчастими зубцями; віночок яскраво-ліловий, двогубий, з майже прямою верхньою губою і трилопатевою нижньою (бокові лопаті нижньої губи відігнуті, середня – на верхівці глибоковиймчаста). Тичинок 2, маточка з дволопатевою приймочкою. Плід складається з 4 горішків, які розпадаються при достиганні.

Насіння шавлії лікарської висівали в ґрунт 27–29 квітня на глибину 1 см, площа живлення рослин 45x20 см. Сходи рослин спостерігали через 21-28 діб після посіву. Спочатку на поверхні ґрунту появлялись дрібні сім'ядольні листки серцеподібної форми. Через 16-18 діб з'являлись перші справжні округлої форми листки розміром 10 мм x 10мм. Через 7–12 діб з'являлась друга пара справжніх листків. Перша пара листків збільшувалась у розмірах вдвічі. Третя пара листків з'являється через 10-113 діб після другої. Висота рослин у цей час становила 5-7 см.

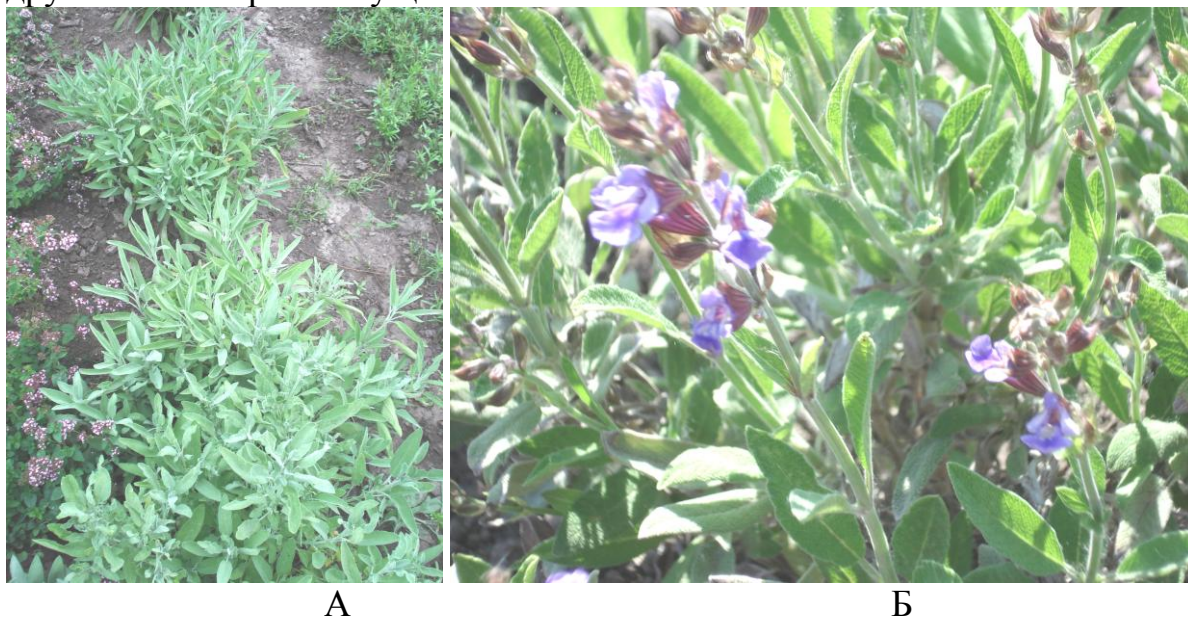


Рис 1. *S. officinalis* – перший (А) та другий (Б) рік життя

Четверта і наступні пари листків закладаються з інтервалом у 8-10 діб. Одночасно з появою першої пари листків на головному пагоні у пазухах сім'ядольних листочків закладались пагони 2-го порядку. При появі 6-ї пари листків на головному утворювались пагони 3-го порядку.

У перший рік життя цвітіння рослин не спостерігали. У вересні рослини шавлії досягали до 20-30 см. у висоту, діаметр куща – 20–25 см.

Відростання рослин другого року життя спостерігали у другій декаді квітня. Через 56 діб з моменту відростання спостерігали фазу бутонізації, через 67 – цвітіння, через 97 – плодоношення. Дозрівання насіння

Біологічні дослідження. – 2013: матеріали IV наук.-практич. всеукр. конф., 16-18 квітня 2013 р. – Житомир, 2013.

спостерігали через 110 діб з моменту посіву.

Рослини другого року життя значно перевершували ріст і розвиток рослин першого року. У дворічних рослин шавлії лікарської з'являються пагони 4-го порядку галуження, які в однорічних відсутні. Фаза спокою рослин шавлії наставала з моменту стійкого похолодання, коли температура повітря досягала  $-10^{\circ}\text{C}$ .

Рослини другого-третього року життя досягали 45–50 см заввишки, діаметр куща – 35–40 см. Ріст і розвиток шавлії лікарської на третьому році життя проходить за типом другого року життя.

Таким чином, в умовах ботанічного саду ЖНАЕУ рослини шавлії лікарської проходять повний цикл розвитку протягом двох років. Рослини шавлії зимостійкі – обмерзання пагонів і бруньок, загибель рослин не спостерігалась, що свідчить про ефективність їх інтродукції та можливість культивування в умовах Житомирського Полісся.

#### Література

1. Остапко В.М. Интродукция раритетных видов флоры юго-востока Украины. / Остапко В.М., Зубцова Т.В. – Севастополь: «Вебер», 2006. – 296 с.
2. Перевозченко І. І. Шукайте лікаря в природі / Перевозченко І. І., Андрієнко Т. Л., Заверуха Б. В. – К.: Урожай, 2002. – 216 с.
3. Сарычева З.А. Полезные растения в природе и культуре / З.А. Сарычева. – К.:Аристей, 2007. – 120с.